ISSN 2224-5227

2016 • 4

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМ АКАДЕМИЯСЫНЫҢ

БАЯНДАМАЛАРЫ

ДОКЛАДЫ

НАЦИОНАЛЬНОЙ АКАДЕМИИ НАУК
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

REPORTS

OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES
OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

ЖУРНАЛ 1944 ЖЫЛДАН ШЫҒА БАСТАҒАН
ЖУРНАЛ ИЗДАЕТСЯ С 1944 г.
PUBLISHED SINCE 1944

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМ АКАДЕМИЯСЫНЫҢ
БАЯНДАМАЛАРЫ **2016 • 4**

Б а с р е д а к т о р
ҚР ҰҒА академигі **М.Ж. Жұрынов**

Р е д а к ц и я а л қ а с ы**:**

хим.ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Әдекенов С.М.** (бас редактордың орынбасары), эк.ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Әділов Ж.М.,** мед. ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Арзықұлов Ж.А.,** техн. ғ.докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Бишімбаев У.К.,** а.-ш.ғ.докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Есполов Т.И.,** техн. ғ.докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Мұтанов Г.М.,** физ.-мат.ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Өтелбаев М.О.,** пед. ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Пралиев С.Ж.,** геогр.ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Северский И.В.**; тарих.ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Сыдықов Е.Б.**, физ.-мат.ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Тәкібаев Н.Ж.,** физ.-мат.ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Харин С.Н.,** тарих ғ. докторы, проф.,ҚР ҰҒА корр. мүшесі **Әбүсейітова М.Х.,** экон. ғ.докторы, проф., ҰҒА корр. мүшесі **Бейсембетов И.К.**, биол. ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА корр. мүшесі **Жамбакин К.Ж.,** тарих ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА корр. мүшесі **Кәрібаев Б.Б.,** мед. ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА корр. мүшесі **Локшин В.Н.,** геол.-мин. ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА корр. мүшесі **Өмірсеріков М.Ш.,** физ.-мат. ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА корр. мүшесі **Рамазанов Т.С.,** физ.-мат. ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА корр. мүшесі **Садыбеков М.А.,** хим.ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА корр. мүшесі **Сатаев М.И.;** ҚР ҰҒА құрметті мүшесі, а.-ш.ғ.докторы, проф. **Омбаев А.М.**

Р е д а к ц и я к е ң е с і:

Украинаның ҰҒА академигі **Гончарук В.В**. (Украина), Украинаның ҰҒА академигі **Неклюдов И.М.** (Украина), Беларусь Республикасының ҰҒА академигі **Гордиенко А.И.** (Беларусь), Молдова Республикасының ҰҒА академигі **Дука Г.** (Молдова), Тәжікстан Республикасының ҰҒА академигі **Илолов М.И.** (Тәжікстан), Қырғыз Республикасының ҰҒА академигі **Эркебаев А.Э.** (Қырғызстан), Ресей ҒА корр.мүшесі **Величкин В.И.** (Ресей Федерациясы); хим.ғ.докторы, профессор **Марек Сикорски** (Польша), тех.ғ.докторы, профессор **Потапов В.А.** (Украина), биол.ғ. докторы, профессор **Харун Парлар** (Германия), профессор **Гао Энджун** (КХР), филос. ғ.докторы, профессор **Стефано Перни** (Ұлыбритания), ғ.докторы, профессор **Богуслава Леска** (Польша), философия ғ. докторы, профессор **Полина Прокопович** (Ұлыбритания), профессор **Вуйцик Вольдемар** (Польша), профессор **Нур Изура Удзир** (Малайзия), д.х.н., профессор **Нараев В.Н.** (Ресей Федерациясы)

ДОКЛАДЫ **2016• 4**
НАЦИОНАЛЬНОЙ АКАДЕМИИ НАУК
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Главный редактор
академик НАН РК **М.Ж. Журинов**

Редакционная коллегия:

доктор хим. наук, проф., академик НАН РК **С.М. Адекенов** (заместитель главного редактора), доктор экон. наук, проф., академик НАН РК **Ж.М. Адилов,** доктор мед. наук, проф., академик НАН РК **Ж.А. Арзыкулов,** доктор техн. наук, проф., академик НАН РК **В.К. Бишимбаев,** доктор сельскохоз. наук, проф., академик НАН РК **Т.И. Есполов,** доктор техн. наук, проф., академик НАН РК **Г.М. Мутанов,** доктор физ.-мат. наук, проф., академик НАН РК **М.О. Отелбаев,** доктор пед. наук, проф., академик НАН РК **С.Ж. Пралиев,** доктор геогр. наук, проф., академик НАН РК **И.В. Северский**; доктор ист. наук, проф., академик НАН РК **Е.Б. Сыдыков**, доктор физ.-мат. наук, проф., академик НАН РК **Н.Ж. Такибаев,** доктор физ.-мат. наук, проф., академик НАН РК **С.Н. Харин,** доктор ист. наук, проф., чл.-корр. НАН РК **М.Х. Абусеитова,** доктор экон. наук, проф., чл.-корр. НАН РК **И.К. Бейсембетов**, доктор биол. наук, проф., чл.-корр. НАН РК **К.Ж. Жамбакин,** доктор ист. наук, проф., чл.-корр. НАН РК **Б.Б. Карибаев,** доктор мед. наук, проф., чл.-корр. НАН РК **В.Н. Локшин,** доктор геол.-мин. наук, проф., чл.-корр. НАН РК **М.Ш. Омирсериков,** доктор физ.-мат. наук, проф., чл.-корр. НАН РК **Т.С. Рамазанов,** доктор физ.-мат. наук, проф., чл.-корр. НАН РК **М.А. Садыбеков,** доктор хим. наук, проф., чл.-корр. НАН РК **М.И. Сатаев;** почетный член НАН РК, доктор сельскохоз. наук, проф., **А.М. Омбаев**

Редакционный совет:

академик НАН Украины **Гончарук В.В**. (Украина), академик НАН Украины **И.М. Неклюдов** (Украина), академик НАН Республики Беларусь **А.И.Гордиенко** (Беларусь), академик НАН Республики Молдова **Г. Дука** (Молдова), академик НАН Республики Таджикистан **М.И. Илолов** (Таджикистан), член-корреспондент РАН **Величкин В.И.** (Россия); академик НАН Кыргызской Республики **А.Э. Эркебаев** (Кыргызстан), д.х.н., профессор **Марек Сикорски** (Польша), д.т.н., профессор **В.А. Потапов** (Украина), д.б.н., профессор **Харун Парлар** (Германия), профессор **Гао Энджун** (КНР), доктор философии, профессор **Стефано Перни** (Великобритания), доктор наук, профессор **Богуслава Леска** (Польша), доктор философии, профессор **Полина Прокопович** (Великобритания), профессор **Вуйцик Вольдемар** (Польша), профессор **Нур Изура Удзир** (Малайзия), д.х.н., профессор **В.Н. Нараев** (Россия)

«Доклады Национальной академии наук Республики Казахстан» ISSN 2224-5227
Собственник: Республиканское общественное объединение «Национальная академия наук Республики Казахстан» (г. Алматы)
Свидетельство о постановке на учет периодического печатного издания в Комитете информации и архивов Министерства культуры и информации Республики Казахстан **№5540-Ж**, выданное 01.06.2006 г.
Периодичность: 6 раз в год. Тираж: 2000 экземпляров
Адрес редакции: 050010, г.Алматы, ул.Шевченко, 28, ком.218-220, тел. 272-13-19, 272-13-18
http://nauka-nanrk.kz. reports-science.kz
Адрес типографии: ИП «Аруна», г.Алматы, ул.Муратбаева, 75

©Национальная академия наук Республики Казахстан, 2016 г.

REPORTS **2016 • 4**
OF NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF THE
REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

E d i t o r-i n-c h i e f
M.Zh. Zhurinov, academician of NAS RK

Editorial board:

S.M. Adekenov (deputy editor in chief), Doctor of Chemistry, prof., academician of NAS RK; **Zh.M. Adilov**, Doctor of Economics, prof., academician of NAS RK; **Zh.A. Arzykulov**, Doctor of Medicine, prof., academician of NAS RK; **V.K. Bishimbayev**, Doctor of Engineering, prof., academician of NAS RK; **T.I. Yespolov**, Doctor of Agriculture, prof., academician of NAS RK; **G.M. Mutanov**, Doctor of Physics and Mathematics, prof., academician of NAS RK; **M.O. Otelbayev**, Doctor of Physics and Mathematics, prof., academician of NAS RK**; S.Zh. Praliyev**, Doctor of Education, prof., academician of NAS RK; **I.V. Seversky**, Doctor of Geography, prof., academician of NAS RK; **Ye.B. Sydykov**, Doctor of Historical Sciences, prof., academician of NAS RK; **N.Zh. Takibayev**, Doctor of Physics and Mathematics, prof., academician of NAS RK; **S.N. Kharin**, Doctor of Physics and Mathematics, prof., academician of NAS RK; **M.Kh. Abuseitova**, Doctor of Historical Sciences, prof., corr. member of NAS RK; **I.K. Beisembetov**, Doctor of Economics, prof., corr. member of NAS RK; **K.Zh. Zhambakin**, Doctor of Biological Sciences, prof., corr. member of NAS RK, **B.B. Karibayev**, Doctor of Historical Sciences, prof., corr. member of NAS RK; **V.N. Lokshin**, Doctor of Medicine, prof., corr. member of NAS RK; **M.Sh. Omirserikov**, Doctor of Geology and Mineralogy, prof., corr. member of NAS RK; **T.S. Ramazanov**, Doctor of Physics and Mathematics, prof., corr. member of NAS RK; **M.A. Sadybekov**, Doctor of Physics and Mathematics, prof., corr. member of NAS RK; **M.I. Satayev**, Doctor of Chemistry, prof., corr. member of NAS RK; **A.M. Ombayev**, Honorary Member of NAS RK, Doctor of Agriculture, prof.

Editorial staff:

V.V. Goncharuk, NAS Ukraine academician (Ukraine); **I.M. Neklyudov**, NAS Ukraine academician (Ukraine); **A.I.Gordienko**, NAS RB academician (Belarus); **G. Duca**, NAS Moldova academician (Moldova); **M.I. Ilolov** NAS Tajikistan academician (Tajikistan); **A.E. Erkebayev**, NAS Kyrgyzstan academician (Kyrgyzstan); **V.I. Velichkin**, RAS corr.member (Russia); **Marek Sikorski**, Doctor of Chemistry, prof. (Poland); **V.A. Potapov**, Doctor of Engineering, prof. (Ukraine); **Harun Parlar**, Doctor of Biological Sciences, prof. (Germany); **Gao Endzhun**, prof. (PRC); **Stefano Perni**, Doctor of Phylosophy, prof. (UK); **Boguslava Leska**, dr, prof. (Poland); **Pauline Prokopovich**, Doctor of Phylosophy, prof. (UK); **Wójcik Waldemar**, prof. (Poland), **Nur Izura Udzir**, prof. (Malaysia), **V.N. Narayev**, Doctor of Chemistry, prof. (Russia)

Reports of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan.
ISSN 2224-5227
Owner: RPA "National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan" (Almaty)
The certificate of registration of a periodic printed publication in the Committee of Information and Archives of the Ministry of Culture and Information of the Republic of Kazakhstan N 5540-Ж, issued 01.06.2006
Periodicity: 6 times a year
Circulation: 2000 copies
Editorial address: 28, Shevchenko str., of.219-220, Almaty, 050010, tel. 272-13-19, 272-13-18,
http://nauka-nanrk.kz / reports-science.kz
Address of printing house: ST "Aruna", 75, Muratbayev str, Almaty

© National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, 2016

REPORTS OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN
ISSN 2224-5227
Volume 4, Number 308 (2016), 141 – 147

HUMAN POTENTIAL DEVELOPMENT IN KAZAKHSTAN AND IN OTHER EEU MEMBER COUNTRIES

N. Kurmanov, S. Baktymbet, A. Baktymbet

Kazakh University of Economics, Finance and International Trade, Astana, Kazakhstan
n.a.kurman@mail.ru

Key words: Human development, human potential, human development index, Kazakhstan, EEU

Abstract: The article deals with current issues of human potential development in Kazakhstan and in other EEU member countries. In order to identify differences in the achievements of human development in EEU member countries the authors analyzed key indicators of the HDI, standard of living and well-being of citizens of the countries - members of the integration association. The authors come to a conclusion about the similarity of many problems in the field of human development, which should be taken into account in each country - a member of the EEC, and the level of integration association.

ӘОЖ 339.9

ҚАЗАҚСТАН МЕН ЕАЭО МЕМЛЕКЕТТЕРІНДЕГІ АДАМ ӘЛЕУЕТІ

Н.А. Курманов, С.С. Бактымбет, А.С. Бактымбет

Қазақ экономика, қаржы және халықаралық сауда университеті, Астана, Қазақстан
n.a.kurman@mail.ru

Түйін сөздер: адам дамуы, адам әлеуеті, адам әлеуеті дамуының индексі, Қазақстан, ЕАЭО.

Аннотация. Мақалада Қазақстан мен Еуразиялық экономикалық одақ (ЕАЭО) мемлекеттеріндегі адам әлеуеті дамуының мәселелері авторлармен қарастырылған. Мақалада ЕАЭО мемлекеттері арасындағы адам дамуының Индексі (өмір ұзақтығы, адам басына шаққандағы ЖІӨ, білім деңгейі), табыстылық пен өмір деңгейінің (еңбекақы мен зейнетақының орта мөлшері; ең төменгі күнкөріс деңгейінің мөлшері; Джини коэффициенті, басқа да көрсеткіштер) жетістіктері бойынша талдау жасалынды. Авторлармен ЕАЭО-қа әрбір мүше елдің, сонымен қатар интеграциялық бірлестік деңгейде ескерілуі тиіс адам әлеуеті дамуы саласындағы көптеген мәселелердің ұқсастығы белгіленген.

1. Кіріспе

Еуразиялық экономикалық одақ (ЕАЭО) – 2014 жылдың 29 мамырында қол қойылған келісім негізінде құрылған халықаралық интеграциялық экономикалық бірлестік (одақ). Одақ 2015 жылдың 1 қаңтарынан бастап күшіне енді.

Құрылтайшы мемлекеттер елбасыларының айтуы бойынша одақ құрудың негізгі мақсаты мемлекеттердің экономикалық интеграциясы болып табылады. Интегрциялық бірігудің соңғы мақсаты – қауымдастық, елдердің ұлттық экономикаларының бәсекеге қабілеттілігін арттыру мен жаңарту. Бірігудің негізі-капитал, тауар мен қызмет және жұмыс күші қозғалысының еркіндігі. Мемлекеттер экономиканың басты салаларында, жекелей адам ресурстары саласында бірыңғай саясат жүргізуге келісімін берді.

Дәстүрлі экономикалық интеграция ұлттық экономикалардың өзара араласуы мен жаңа сапалы шаруашылық кеңістіктің құрылу үдерісі ретінде анықталады. Аймақтық интеграция саяси, әлеуметтік, ғылыми-техникалық, мәдени интеграцияны қамтушы интеграция ретінде кең мағынада аймақтың жалпы нормаларын, ережелер мен саясатын құру үдерісі деп түсіндіріледі [1]. Бұл ретте интеграция ішкі кедергілердің үдемелі төмендеуі мен сыртқы ойыншыларға қатысты мүмкін

болатын жаңа кедергілер құратын ауқымды аумақтық дифференциацияны көздейді [2]. Бұл дифференциация, әдетте, жұмыс істеп тұрған немесе жаңа аймақтық сәйкестіктің айтарлықтай дамуына алып келеді. Осыған орай бірлестіктің қатысушыларына теңдестіруге немесе керісінше әлеммен шекаралық желілерді жүргізуге мүмкіндік береді.

Тек экономика саласындағы интеграция тәуекелді, осал ұзақ мерзімді жобаға айналады. Өйткені, халықтың өмір сүру деңгейіндегі аймақтық интеграцияның халықтың өмір сүру деңгейіне оң әсері өте баяу және біркелкі емес пайда болады. Қолайсыз шаруашылық конъюнктура кезеңінде ең әлсіз елдер мен аумақтар басқаларға қарағанда қиындықтар мен мұқтаждықтарға тап болады. Егер біріктіруші идея болмаса, бұл орталықтандырушы үрдістердің ұлғаюына әкеледі; интеграцияға наразылық жалпы халық пен таңдаулы топтар арасына таралады [3].

Кейбір сарапшылар қазіргі еуразияшылдық идеяда өзін-өзі анықтау мен адам капиталын сақтау мен арттыру үшін қажетті ұлт біріктірудің құралын көреді [4]. ЕАЭО экономикасының негізін қоғамның әлеуметтік-экономикалық дамуының басты қозғаушы күші адам капиталы құрайды.

ЕАЭО-ның алдына қойған міндеттерінің шешімі осы мемлекеттердегі адам ресурстарын дамытумен, әлеуметтік қорғалу, денсаулық сақтау саласында Одақ шенберінде жаңа мүмкіндіктерді пайдаланумен, білім дамытумен, халықтың көші-қон мәселелерін реттеумен байланысты. «Қазақстан мен ЕАЭО мемлекеттерінің қазіргі экономикалық жүйесіндегі негізгі бағыты адам капиталын дамыту. ЕАЭО-ның құрылуы кедергісіз сапалы білім мен кәсіби дағды және еңбекпен қамтылуға мүмкіндік береді». ЕАЭО шарттарында ел экономикасында халықтың өмір сүру сапасын арттыру саясаты мен халықтың өмір сүру сапасын арттыру мен кедейшілікті азайту бойынша жобалар инвестициялық тартымдылық үшін аса маңызды [5].

2. ЕАЭО: құрылуы мен қысқаша сипаттамасы

2015 жылдың 1 қаңтарынан бастап аймақтық экономикалық интеграцияның жаңа халықаралық ұйымы- Еуразиялық экономикалық ұйым жұмысын бастады. Қатысушылары: Қазақстан Республикасы, Ресей Федерациясы, Беларусь Республикасы, Армения Республикасы, Қырғызстан Республикасы. ЕАЭО құрудың негізгі мақсаты – тауар, қызмет, капитал, жұмыс күшінің бірыңғай нарықты құрастыру, экономика салаларындағы бірыңғай, келісілген саясатты жүргізу.

Кесте 1-де бес мемлекеттің дамуының негізгі макроэкономикалық көрсеткіштері көрсетілген. 2014 жылдың деректері бойынша ЕАЭО мемлекеттерінің халық саны әлемдік 2,5%-ды құрады; ЖІӨ шамамен 3%, ал ауданы-13% [6].

Кесте 1 – ЕАЭС мемлекеттерінің сипатамасы, 2014 жыл

Мемлекеттер	Халық саны, млн. адам	Нақты ЖІӨ мөлшері, млрд. АҚШ доллары	Жан басына шаққандағы ЖІӨ, мың. АҚШ доллары	Инфляция, %	Жұмыссыздық, %
Армения	3,0	11,6	3,8	4,6	17,6
Беларусь	9,4	75,9	8,0	16,2	-
Қазақстан	17,4	227,4	13,1	7,4	5,0
Қырғызстан	5,8	7,4	1,3	10,5	8,0
Ресей	146,3	1 880,6	12,8	11,4	5,2
ЕАЭО	182,0	2 202,9	12,1	11,1	5,4
Ескерту: автордың есептеулері бойынша [7]					

ЕАЭО мен ЕО салыстыра отырып, біз ЕО-ң барлық қатысушы алты мемлекеті экономикалық дамудың бірыңғай деңгейінде болғанын және жоғары дамыған өнеркәсіпке негізделген шаруашылықтың ұқсас құрылымы болғанын көреміз [8]. ЕАЭО-да елдер бойынша экономикалық параметрлердің полярлық шашылуы байқалады (кесте 1). Бұған қоса аймақтық еуразиялық интеграцияны тоқтатушы нақтылы себептер бар: ұлттық экономика құрылымының ерекшеліктері,

сауда-экономикалық ынтымақтастық деңгейінің төмендеуі, қатысушы мемлекеттердің ішкі, сыртқы саясатындағы айырмашылықтар.

3. ЕАЭО мемлекеттеріндегі адам дамуы

Әр түрлі экономикалық әлеуеті бар мемлекеттер бойынша адами әлеуеттің даму өсімі ағымдағы жүз жылдықтың басындаайтарлықтай өсімді адам дамуының жоғары деңгейі үлесі бар мемлекеттер көрсетеді. Бұл топқа БҰҰ-ның АДИ бағалау әдісі бойынша ЕАЭО-ның барлық қатысушы мемлекеттері кіреді, Қырғызстаннан басқа (Қырғызстан орташа АДИ мемлекеттер тобына кіреді). АДИ мағынасына байланысты мемлекеттердің төрт тобы ерекшеленеді: АДИ-ң өте жоғары деңгейі (0,808 және жоғары), жоғары (0,700 бастап 0,808 дейінгі), орташа (0,556–0,699) және АДИ-ң төмен деңгейі (0,556 төмен) [8].

Соңғы онжылдықта ЕАЭО-ң барлық қатысушы мемлекеттері білім, өмір сүру ұзақтығы, табыстылықтағы жетістіктерге негізделе есептелген Адам дамуының индексі өсімі бойынша оң нәтижелерді көрсетті: Одақтын ешбір мемлекетінде АДИ 2014 жылы 2005 жылдан төмен болған емес [9]. Адам дамуының төмен деңгейі үшін индикатордың орташа Армениядa – 0,733, Беларусияда – 0,798, Қазақстанда – 0,788, Қырғызстанда – 0,655.

Соңғы онжылдықта жаһанды дағдарыс жылдарында 2008 – 2009 жж. ЕАЭО-ң барлық қатысушы мемлекеттерінде АДИ динамикасының өсімі байқалды, Армения мен Қырғызстаннан басқа (2010 жылы бұл көрсеткіштің төмендеуі байқалды, бірақ 2011 жылдан бастап өсімі қалпына келді) [9].

Кесте 2 – Көрсеткіштердің салыстырмалы талдауы және Адам дамуының индексі бойынша Қазақстан Республикасындағы жағдай, 2014 жыл

№	Индикатор	Әлемнің алдыңғы қатарлы үш елінің көрсеткіштері	ЕАЭО қатысушы-мемлекетерінің көрсеткіштері
1	Адам дамуының индексі (АДИ)	1. Норвегия – 0,944 2. Австралия- 0,935 3. Швейцария- 0,930	50. Беларусь- 0,798 50. Ресей – 0,798 56. Қазақстан – 0,788 85. Армения – 0,733 120. Қырғызстан- 0,655
2	Туу кезінде күтілетін өмір сүру ұзақтығы, жылдар	1. Гонконг (Қытай) – 84,0 2. Жапония -83,5 3. Италия – 83,1	Армения – 74,7 Беларусь – 71,3 Ресей – 70,1 Қырғызстан- 70,6 Қазақстан – 69,4
3	Күтілетін оқытылу ұзақтығы,жылдар	1. Австралия – 20,2 2. Жаңа Зеландия – 19,2 3. Исландия- 19,0	Беларусь – 15,7 Қазақтан – 15,0 Ресей – 14,7 Қырғызстан- 12,5 Армения – 12,3
4	Орташа оқытылу ұзақтығы, жылдар	1. Германия, Ұлыбритания, - 13,1 2. Австралия, Канада – 13,0 3. АҚШ – 12,9	Беларусь – 12,0 Ресей – 12,0 Қазақстан – 11,4 Армения – 10,9 Қырғызстан- 10,6
5	Жан басына шаққандағы жалпы ұлттық өнім (ЖҰӨ), АҚШ долл.	1. Катар - 123,124 2. Кувейт- 83,961 3. Лихтенштейн- 79,851	Ресей - 22,352 Қазақстан - 20,867 Беларусь - 16,676 Армения - 8,124 Қырғызстан- 3,044
6	Денсаулық сақтауға мемлекеттік шығындар (ЖІӨ-нен %)	1. АҚШ – 17,1 2. Микронезия – 12,6 3. Франция – 11,7	Қырғызстан- 6,7 Ресей- 6,5 Беларусь- 6,1 Армения – 4,5 Қазақстан – 4,3
Ескерту*:* автордың талдауы бойынша [9]			

Ағымдағы онжылдықтың ортасында АДИ рейтингісінде белгіленген динамика нәтижесінде ЕАЭО келесі орындарға иеленді: Ресей мен Беларусь –50-ші орын, Қазақстан-56-шы орын, Армения – 85, Қырғызстан – 120-шы.

Оқытылудың ұзақтығы бойынша көрсеткіш барлық ЕАЭО мемлекеттері жоғары орында. Барлық қатысушы мемлекеттерде, Қырғызстаннан басқа, бұл көрсеткіш адам дамуының өте жоғары деңгейіне ие мемлекеттер тобына жақындап келеді.

Алайда, салыстырмалы төмен дамыған елдермен салыстырғанда, осы елдердің жан басына шаққандағы өмір сүру ұзақтығы және ЖІӨ-нің көрсеткіштері бұл мемлекеттерде АДИ мағынасының төмендеуіне әкеледі.

Туғандағы өмір сүру ұзақтығының көрсеткіштері (жас саны), денсаулық сақтаудың сапасы бойынша Ресей, Армения, Беларусь адам әлеуеті дамуының жоғары деңгейі елдер қатарында, ал Қазақстан мен Қырғызстан – адам дамуының орташа деңгейдегі мемлекеттерден төмен.

Жекелеген топтарды қарастырғанда 2010–2015 жж. ЕАЭО-ң барлық мемлекеттерінде 60-жастан жоғары адамдар үшін күтілетін өмір сүру ұзақтығы, Армениядан басқа (20 жас), адам дамуының орташа деңгейінен төмен болды (18,5 жас).

Осы жағдайдың факторлардың бірі болып ЖІӨ-ге қатысты денсаулық сақтау саласына жұмсалатын шығындар табылады. Адам дамуының өте жоғары деңгейі бар елдерінде денсаулық сақтау саласына жұмсалатын шығындар орташа 12,2% құрайды, адам дамуының жоғары деңгейі бар елдерде – 6,0%; тек Ресей, Беларусь пен Қырғызстанда денсаулық сақтауға шығындар 6%-дан жоғары, сәйкесінше, 6,5%, 6,1% және 6,7%. Армения да – 4,5%, Қазақстанда - 4,3% [9].

4. ЕАЭО азаматтарының өмір сүру деңгейі мен дәулеттілігі

Жан басына шаққандағы ЖІӨ деңгейі, білім мен өмір сүру ұзақтығының көрсеткіштері негізгі, бірақ адам ресурстарының жағдайын бағалау үшін тұрғындардың табыстылық деңгейін, құрылымын сипаттайтын басқа да индикаторларды (еңбекақы мен зейнетақының орташа мөлшері, ең төменгі күнкөріс деңгейінің мөлшері, Джини коэффициенті) қолдану қажет.

Еуразиялық экономикалық комиссияның мәліметтері бойынша 2014 жылы ең жоғары орташа еңбекақы – Ресейде (856 АҚШ долл.); Қазақстанда (675 АҚШ долл.); Беларусь елінде бұл көрсеткіш 590 АҚШ долл., Армения да-381 АҚШ долл., Қырғызстанда-229 АҚШ долл [7].

Айтарлықтай айырмашылық орташа зейнетақының мөлшері – 240 доллардан Беларусь елінде (2014 жылдың желтоқсан айында) бастап Армения да 77 долларға дейін.

Ресми ақпараттар бойынша ЕАЭО-ң барлық мемлекеттері ішінде ең аз жұмыссыздар Қазақстанда – экономикалық белсенді халықтан 56,1 мың адам немесе 0,6%. Келесі орында Беларусь – 39 мың жұмыссыз немесе 0,9%, Ресейде 1,3% экономикалық белсенді халықтан 1 млн. адам.

Қырғызстанда ресми тіркелген жұмыссыздар саны 59,3 мың адам, жұмыссыздық деңгейі 2,4% құрайды және 73 мың жұмыс істемейтін адам Армения да тіркелген.

Атап өту қажет, Ресейден басқа, жұмыс орындары көп, бірақ жұмыссыздар саны – 1,2 млн., ал интеграциялық бірлестіктің басқа мемлекеттерінде бұл жағдай керісінше.

Кесте 3 –Азаматтардың табысы мен ЕАЭО бойынша өмір сүру деңгейі, 2014 жыл

Елдер	Еңбекақы, АҚШ долл.	Ең төменгі күнкөріс деңгейі, АҚШ долл.	Кедейшілік деңгейі, %	Джини коэффициенті	Зейнетақының орташа мөлшері, 2014 жыл, желтоқсан	Еңбекақының ең төменгі деңгейі, 2014 жылдың аяғы
Армения	381	-[1]	30	0,373	77	108
Белоруссия	590	128	4,8	0,275	240	167
Қазақстан	675	106	2,8	0,278	198	110
Қырғызстан	229	93	30,6	0,429	81	15
Ресей	856	212	11,2	0,416	197	100

[1] –Армения ды ең төменгі күнкөріс деңгейі анықталмайды
Ескерту: автордың талдауы бойынша [7].

ЕАЭО-ң барлық мемлекетерінде БҰҰ-ң мәліметтері бойынша Джини коэффициенті (0-жаппай теңдестік, 100-абсолютті теңсіздік) жоғары мағынада 2003 – 2012 жж. арасында ерекше Ресей мен Қырғызстанда болды, сәйкесінше 41,6 және 42,9. Қазақстандағы Джини коэффициенті – 27,8, Беларусь – 26,5, және бұл мағынада аталған мемлекеттің мәліметтері түрлі дәрежедегі әлеуметтік-бағдарлы елдер болып табылады.

Адам капиталына қатысты халық санының айтарлықтай қысқаруы ЕАЭО-ң үш мемлекетін күтуде: Беларусь – 8,98 млн. адамға дейін 2030 жылы және 8,1 млн. адамға дейін 2050-ші, Ресей – 138,6 млн. адамға дейін 2030 жылы мен 128,6 млн. 2050-ші, Армения – 2,9 млн. адамға дейін 2030 жылы мен 2,7 млн. 2050-ші. Қазақстан мен Қырғызстанда БҰҰ халық санының өсуін болжайды: Қазақстанда – 20,7 млн. адамға дейін 2030 жылы және 22,5 млн. 2050-ші, Қырғызстанда – 6,6 млн. адамға дейін 2030 жылы мен 7,3 млн. 2050-ші [10]. Экономикалық өсім үшін экономикалық белсенді халықтың өсу қарқыны маңызды. Сурет 1-де көрсетілгендей бұл өсу факторындағы шығындарды Беларусь, Ресей мен Армения тек мигранттар мен зейнеткерлердің еңбегін қолдану есебінен ғана орнын толтыра алады [11].

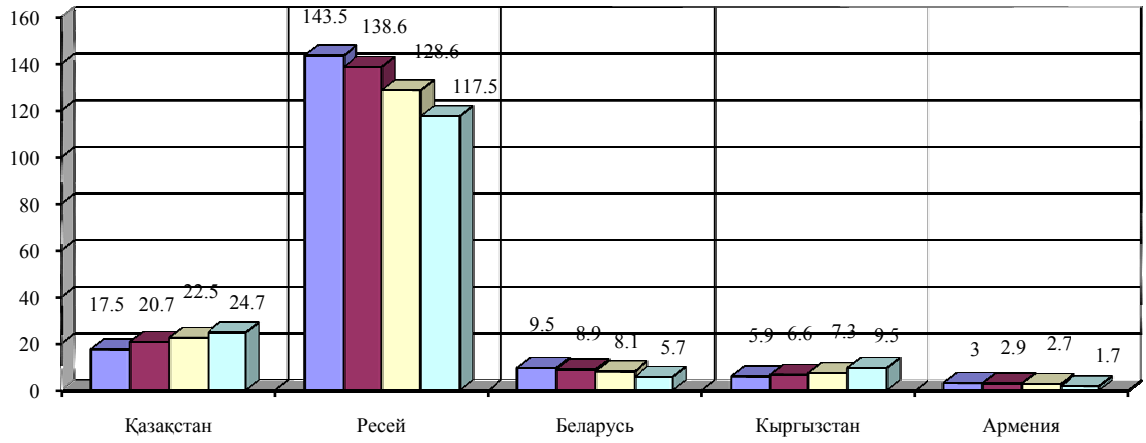

Сурет 1 – ЕАЭО мемлекеттеріндегі халық саны 2015, 2030, 2050 мен 2100 жж., млн адам.

Ескерту: мәліметтер бойынша[10], www.un.org.

Ресей, Армения мен Беларусь еліндегі жұмыс күшінің 20%-дан артық қысқартылуы мен зейнеткерлік жасты европалық деңгейге жоғарлатқанмен, өмір сүру ұзақтығының өсімі еңбекке жарамды халық үлесінің төмендеуі мәселесіне алып келеді, 2010 жылы 62%-дан 2050 жылы 52%-ға дейін. Бұл мемлекеттерді қартаюшы халықтың зейнеткерлік қамсыздандыруындағы қиыншылықтарғы әкеледі. Қазақстанда еңбек ресурстарының 24 % -ға өсімі байқалады [12,13].

Осылайша, халықтың еңбек табыстылығының ЖІӨ-ге қатысты төменгі деңгейі, ЕАЭО мемлекеттерінің халық табыстарын бөлу теңсіздігінің жоғары деңгейі тек осы мемлекеттердегі әлеуметтік теңсіздікке ғана емес, сонымен қатар олардың экономикалық дамуының тиімділігін артыруын тежеуіне әкеледі [14,15].

5. Қорытынды

ЕАЭО-да елдер бойынша экономикалық параметрлердің полярлық шашылуы байқалады. Бұған қоса аймақтық еуразиялық интеграцияны тоқтатушы нақтылы себептер бар: ұлттық экономика құрылымының ерекшеліктері, сауда-экономикалық ынтымақтастық деңгейінің төмендеуі, қатысушы мемлекеттердің ішкі, сыртқы саясатындағы айырмашылықтар.

Адами әлеуетті дамыту ЕАЭО-ң қатысушы мемлкеттерінің экономикалық саясаттының басты міндеті болу керек.

Қазіргі әлеуметтік-экономикалық жағдай кезінде ЕАЭО-ң алдында тұрған экономикалық өсім мен халықтың дәулеттілігін арттыру міндеттері бойынша Одақ деңгейінде және әрбір қатысушы мемлекет деңгейінде әлеуметтік саясатты оңтайландыру бойынша шараларды әзірлеу іске асады.

Адами әлеуетті дамытуды қамсыздандыру мәселесінің шешімі егде жастағы халыққа, кәрілікті әлеуметтік қамсыздандыру бойынша заңды жүйені дамытуға, ана мен баланы қолдауға, білім деңгейін жоғарылатуға қатысты бірыңғай тұжырымдаманы әзірлеуде кешенді жолды қажет етеді.

ЕАЭО-ға қатысушы мемлкеттердің экономикалық, әлеуметтік, демографиялық әртектілік ерекшеліктерін, сонымен қатар геополитикалық тәуекелдердің өсімі шарттарында жаһандық бәсекелестік қысымын ескеретін өзінің әлеуметтік моделін құрастыруға тура келеді.

ӘДЕБИЕТ

[1] Мэттли В. (1999) The Logic of Regional Integration, Cambridge.

[2] Де Ломбаерде, Ф., Ван Лангенхов, Л. (2006) Indicators of Regional Integration: Conceptual and Methodogical Aspects. De Lombaerde Ph. (Ed.) Assessment and Measurement of Regional Integration. Routledge.

[3] Буторина О.В. О научной основе Евразийского экономического союза / О.В. Буторина, А.В. Захаров // Евразийская экономическая интеграция. - 2015. - № 2 (27). - С. 52 - 68.

[4] Подберезкин А., Подберезкина О. (2013) Роль России в развитии евразийской интеграции. Евразийская экономическая интеграция. № 2 (19). С. 88–98.

[5] Бактымбет С.С., Бактымбет А.С. Развитие человеческого потенциала РК в условиях формирования ЕЭП.- Сборник материалов научно – практической конференции.- Формирование ЕЭП: состояние, проблемы, перспективы.- Алматы: КИСИ при Президенте РК.-2012.- С.172-189.

[6] http://www.eurasiancommission.org/ru/Pages/default.aspx (дата обращения 12 апреля 2016 г.)

[7] Государства – члены Евразийского экономического союза в цифрах: статистический ежегодник; Евразийская экономическая комиссия. – Москва: 2015. – 382 с.

[8] Чеботарева Е. Д. Опыт создания и основные слагаемые успешной деятельности Таможенного союза ЕС //Российский внешнеэкономический вестник. – 2010. – №. 7. – С. 61-63.

[9] Human Development Report. UN. NY.- 2015.

[10] Ковалёв М. М., Господарик Е. Г. Прогнозирование экономического роста ЕАЭС/ММ Ковалев, ЕГ Господарик//Актуальные проблемы науки XXI века.–2015.–№ 4–С. 26-35.

[11] Иришев Б., Ковалёв М. ЕАЭС на старте //Беларуская думка. – 2015. – №. 1. – С. 56-65.

[12] Kurmanov N. et al. Developing Effective Educational Strategies in Kazakhstan //Mediterranean Journal of Social Sciences. – 2015. – Т. 6. – №. 5. – С. 54.

[13] Ковалёв М. М., Иришев Б. К. Будущее ЕАЭС. Сложный поиск равновесия и роста //Вестник ассоциации белорусских банков. – 2014. – №. 31-32. – С. 9-20.

[14] Yeleussov A., Kurmanov N., Tolysbayev B. Education quality assurance strategy in Kazakhstan //Актуальні проблеми економіки. – 2015. – №. 2. – С. 142-150.

[15] Бактымбет А.С.Взаимосвязь глобализации и интеграции экономики-тенденции современного мирового развития.- Вестник КазЭУ.- Алматы: ТОО «Издательство Экономика».- 2009.-№6.- С. 495 – 499.

REFERENCES

[1] Mattli W. (1999) The Logic of Regional Integration, Cambridge.

[2] De Lombaerde, Ph., Van Langenhove, L. (2006) Indicators of Regional Integration: Conceptual and Methodogical Aspects. De Lombaerde Ph. (Ed.) Assessment and Measurement of Regional Integration. Routledge.

[3] Butorina O.V. O nauchnoj osnove Evrazijskogo jekonomicheskogo sojuza / O.V. Butorina, A.V. Zaharov // Evrazijskaja jekonomicheskaja integracija. - 2015. - № 2 (27). - S. 52 - 68.

[4] Podberezkin A., Podberezkina O. (2013) Rol' Rossii v razvitii evrazijskoj integracii. Evrazijskaja jekonomicheskaja integracija. № 2 (19). S. 88–98.

[5] Baktymbet S.S., Baktymbet A.S. Razvitie chelovecheskogo potenciala RK v uslovijah formirovanija EJeP.- Sbornik materialov nauchno – prakticheskoj konferencii.- Formirovanie EJeP: sostojanie, problemy, perspektivy.- Almaty: KISI pri Prezidente RK.-2012.- S.172-189.

[6] http://www.eurasiancommission.org/ru/Pages/default.aspx (data obrashhenija 12 aprelja 2016 g.)

[7] Gosudarstva – chleny Evrazijskogo jekonomicheskogo sojuza v cifrah: statisticheskij ezhegodnik; Evrazijskaja jekonomicheskaja komissija. – Moskva: 2015. – 382 s.

[8] Chebotareva E. D. Opyt sozdanija i osnovnye slagaemye uspeshnoj dejatel'nosti Tamozhennogo sojuza ES //Rossijskij vneshnejekonomicheskij vestnik. – 2010. – №. 7. – S. 61-63.

[9] Human Development Report. UN. NY.- 2015.

[10] Kovaljov M. M., Gospodarik E. G. Prognozirovanie jekonomicheskogo rosta EAJeS/MM Kovalev, EG Gospodarik//Aktual'nye problemy nauki HHI veka.–2015.–№ 4–S. 26-35.

[11] Irishev B., Kovaljov M. EAJeS na starte //Belaruskaja dumka. – 2015. – №. 1. – S. 56-65.

[12] Kurmanov N. et al. Developing Effective Educational Strategies in Kazakhstan //Mediterranean Journal of Social Sciences. – 2015. – T. 6. – №. 5. – C. 54.

[13] Kovaljov M. M., Irishev B. K. Budushhee EAJeS. Slozhnyj poisk ravnovesija i rosta //Vestnik associacii belorusskih bankov. – 2014. – №. 31-32. – S. 9-20.

[14] Yeleussov A., Kurmanov N., Tolysbayev B. Education quality assurance strategy in Kazakhstan //Актуальні проблеми економіки. – 2015. – №. 2. – С. 142-150.

[15] Baktymbet A.S.Vzaimosvjaz' globalizacii i integracii jekonomiki-tendencii sovremennogo mirovogo razvitija.- Vestnik KazJeU.- Almaty: TOO «Izdatel'stvo Jekonomika».- 2009.-№6.- S. 495 – 499.

РАЗВИТИЕ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА В КАЗАХСТАНЕ И В СТРАНАХ ЕВРАЗИЙСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОЮЗА

Н.А. Курманов, С.С. Бактымбет, А.С. Бактымбет

Казахский университет экономики, финансов и международной торговли,
Астана, Казахстан

Ключевые слова: человеческое развитие, человеческий потенциал, индекс развития человеческого потенциала, Казахстан, ЕАЭС.

Аннотация. В статье рассмотрены актуальные вопросы развития человеческого потенциала в Казахстане и в странах ЕАЭС. Для выявления различий в достижениях развития человеческого потенциала, авторами проведен анализ человеческого развития в странах ЕАЭС по ключевым индикаторам ИЧР, уровню жизни и благосостоянию граждан стран – членов интеграционного объединения. Авторы приходят к выводу о сходстве многих проблем в сфере развития человеческого потенциала, которые должны быть приняты во внимание как в каждой стране – члене ЕАЭС, так и на уровне интеграционного объединения.

Поступила 26.06.2016 г.

СОДЕРЖАНИЕ

Математика

Мартынов Н.И., Рамазанова М.А. Краевые задачи обобщенной плоской деформации линейно - упругого тела….. 5

Технические науки

Алтынбек Ш.Ч., Байконурова А.О. Изучение влияния состава золотосодержащих растворов на сорбцию золота природными и синтетическими ионитами…….17

Химия

Гылымхан Н.Т., Жумагалиева Ш.Н., Абилов Ж.А. Возможности использования бентонитовых глин в медицине.....24

Малышев В.П., Зубрина Ю.С., Макашева А.М., Каткеева Г.Л., Кайкенов Д.А. Особая роль и более общее выражение стерического фактора в вероятностной модели измельчения…….. 34

Хусанов А.Е., Крамалев С.О., Калдыбаева Б.М., Абильмагжанов А.З. Исследование эмульгирующих свойств продуктов амидирования растительных масел……..……. 45

Науки о Земле

Абаканов Т., Садыкова А.Б., Ли А.Н., Степаненко Н.П. Формализованная оценка сейсмопотенциала (M_{max}) земной коры Казахстана по комплексу сейсмогеофизических параметров……..... 53

Исламкулов К.М., Мырхалыков Ж.У. Повышение прочности и износостойкости металлорежущих инструментов и литых деталей……61

Биология

Мукушкина Д.Д., Шертай М.Ж., Мирошник Т.Н., Аширбеков Е.Е., Талаева Ш.Ж., Хансеитова А.К., Айтхожина Н.А. Выявление ассоциации полиморфизмов гена *ESR1* с риском развития рмж среди населения Казахстана..... 67

Байтанаев О. А. Феномен природной очаговости зоонозных инфекций: новая гипотеза..... 74

Рсалиев А.С., Чудинов В.А., Амирханова Н.Т. Устойчивость селекционных материалов ячменя Карабалыкской сельскохозяйственной опытной станции к сетчатой пятнистости и мучнистой росе……. 79

Медицина

Тургумбаева А. А., Рахимов К.Д., Устенова Г.О. Антимикробные и другие целебные свойства сафлоры (*CARTHAMUS TINCTORIUS L.*) ……88

Качиева З.С., Габдулина Г.Х. Роль полиморфизмов гена dkk1 в развитии деградации сустава у пациентов с ревматоидным артритом..... 93

Аграрные науки

Кулажанов Т.К. Определение выхода мяса при национальной разделке туши баранины…… 100

Общественные науки

Абижов М. М. Начало сотрудничества стран России и Китая…….. 105

Аюпова З.К., Кусаинов Д.У. К вопросу об особенностях образования в мировой культуре……. 110

Довгань А. В. Смысл как детерминанта религии (на примере христианства)……119

Кишибекова Г.К., Абдулина Г.А., Жанбырбаева С.М. Факторы повышения конкурентоспособности национальной экономики в условиях глобализации……. 124

Кулбай Б.С. Разработка адаптированной модели управления предприятием текстильной промышленности……. 135

Курманов Н.А., Бактымбет С.С., Бактымбет А.С. Развитие человеческого потенциала в Казахстане и в странах евразийского экономического союза…… 141

Смаилова Ж.П., Таспенова Г.А., Карымсакова Ж.К. Свободно плавающий валютный курс как инструмент денежно-кредитной политики…… 148

Раимбердиев Т.П., Нысанбаева А.М., Носаненко Г. Роль менеджмента в реформировании институтов государственного управления..... 154

Рахимбекова А.Е.,Курманов Н.А., Махатова А.Б., Серикбаева Э.А. Развитие фармацевтической отрасли в республике Казахстан как основного рыночного элемента системы здравоохранения..... 161

Татибеков Б. Л., Аман Р.Л. Основные принципы сокращения неформального рынка труда и неформальной занятости на современном этапе…….. 171